Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхетал!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 31 ОКТЯБРЬ, 1989 ШУ. ★ № 130 (7788). ★ Мах 3 кеп.

ХЬАЙБАШ ЛЕЛАДЕРАШ ВIАШАГIКХЕТАРА НАКЪАДОЛХАШ

Кердадараш лехаш...

Дика хьокхамаш гойташ хьабоагIа тIеххьарча шин шера Сунженски района «Победа» колхоза хьайбаш леладераш. Соахка тIеххкоачашдир кхыметтел социалистически декхараш а. Толаме къахьег укх шера а. Района хьайбаш леладерашта юкъе шу доладелча денз хадданза хьалха ба уж. ХIаьта тамаш а яц. Масала, ийс бетта план 2324 килограмм йолаш, цхьоалагIа октябрь хьатIакхоачаш 2535 килограмм шура яькхар хIара кхоабача Iаттагара. Из хул соахка кхаь квартале яькхха хинначул 383 килограмм дукхагIа. Цу гIулакхо аьттув балийтар колхоза хьайбаш леладерий паччахьалкхенга шура йохкара ийс бетта план 111 процента кхоачашъе.

Кхаь квартала заданегIа 67 дезача 73 Iасилг хьакъоастадир укхаза хIара бIаь Iатта тIехьара. ХIаьта соахка цу хана хиннараш 61 Iасилг мара дацар.

Колхоза кулгалхой а фермай болхлой а къаьстта гIадбугаш дар да, шура яккхарга дIададар лохдалар. Иштта, масала, цхьа центнер шура яккхара соахка ийс бетта 2,41 центнер доакъара единица дIаяхийта хиннаяле, укх шера цу гIулакха 1,8 центнер доакъара единица мара эшанзар. Цудухьа оттаяьча планал цхьа сом кIезигагIа хилар центнер шура яккхарга дIададахар. Бувца безаш сел бокха толам а бац из, аьнна хетадала тарлу. Цхьабакъда, лийрхIачул соахка цхи сом дукхагIа, цул хьалхарча шера 6 соми 80 кепиги. кхы а хьалха кхы а дукхагIа дIадохийташ хинна хилар дагадехача, из нах гIадбиггал лоархIаме хIама да.

Колхоза ферма цу толамга кхачийтараш ба эггара хьалха боахама ветеранаш, ийс бетта хIара кхоабача Iаттагара 3827 килограмм шура яьккха Яндиева РаIшати Хаюрина Бикатуи, 3682 килограмм яьккха Албакова Абидат, 3440 — Хачароева Гулази, 3334 — Кисилева Анастасия, 3242 — Леонова Лидия, 3110 — къона йоI комсомолка Евлоева Рая, кхыбараш. ХIаьта шера планагIа яккха езар а яц царех хIаране 2500—2800 килограмм мара.

БежаIушта юкъе къаьстта а белгалбаха боагIа Евлоев Тухан, Аракелян Михаил, Хайров Ризван. Масала, Евлоев Тухана доал деча доахашара ийс бетта хIара кхоабача Iаттагара 3291 килограмм шура яькхай, шера план тIеххоачаш а еш. Бакъда, из хьожаш вола доахан деттача йиъ дояркаех кхоъ, ферме лелаеча социалистически яхье хьалхара шиъ йиъхалгIеи моттигаш яьхараш ба ийс бетта итогех. Цу группера эггара кIезигагIа — хIара кхоабача Iаттагара кхаь кварталагIа 2070 килограмм Мусуева Бикатус яьккхай.

Кхо шу хьалха геттара тIехьаюсаш, планех халла мара лоархIа ца еш хиннача цу ферме фу хувцамаш хиннад, иштта толаме къахьега малагIча таронаша новкъостал ду хьажа цу ферме долх тхо. ХIаьта цига бIаргайна эргалонаш цецвоаккхаш а яр.

Хьалха коа наIараштa хьалхашка, трактор мара машина низткъа чакх ца йоалаш, бIеха ушал лаьттача, кIоаг дIа а бикъа лерттIа яь дизенфекционни барьер яр, дахчан опидкаш тIа молхаш а етта яь. Коа наIараш шлагбаумаца дIакъувлаш яр. Хаьхочо балха гIулакха йоагIа машинаш, трактораш мара коа йитацар. Хьалха санна шамарашка кхоаччаш болча хоттала а доацаш, екъача латтар помещенешкара лелийта арадаьха доахан. Дика тоаденна а цIена а дар уж.

Кхо сахьат даьнна ха яр тхо цига долаш. Сайрийна диъ сахьат даьлча божа беттара тIатеIIа кийчо еш боахкар нах. Де хIама доацаш лелаш цхьаккха саг вацар.

Коа боаллача кIоага чура силос, бIайха муж хьайбай помещенешка дIачукхухьаш дIа-хьа удаш ши трактор лелар цаI лафет, вож йоккха бешка тIехьайийза. Уж лехкараш бар колхоза толашагIа болча механизаторашта юкъебоагIа Лазарев Михаили Бугаев Михаили. Цар хьатIаденар хьаьшка дIаннйсдеш скотникаш боахкар, хIаьта дояркаш — божа беттара эша, гIирс кийчбеш, шоа-шоай группера доахан помещенешка дIачу а кхувлаш дIадехкаш. Лоацца аьлча, тхоца кхамаьл де мукъа волаш саг вацар.

Шийла хана — дояркана новкъостал де вена цхьа кIаьнк оарцагIваьккха, халла лехар оаха ферма заведующи Бузуртанов Iийса.

Цунца цхьана чакхдаьлар тхо доахан латтача ерригача помещенешка тIолла. Ала хIама доацаш дика тоаяь яр уж. Кизга тоханза цхьа кор бIаргадайнзар. Iай шелал чуйоагIаргйоацаш айхха къовлалуш яр наIараш. ХIара помещене тхъо, тхъаь пхиъ метр хургйолаш юкъ а юташ латта бешкаш эпира оаха. Цар хьакъехьа шийга даьча хаттара жоп луш Бузуртанова аьлар:

— ГIулакх миштад аьлча, эзар литр дIоахдаьча хи чу 30 килограмм мукхах, 10 килограмм — рожах даькхха хьоар, 3 килограмм дрожаш, цхьа килограмм фосфат а техе тха фермана гаьна йоацаш яьча доакъара цехе хIара дийнахьа 50 тонн муж кийчбу. Из хьа а бай, хIара доахана группана цхьацца лаьрхIа йолча цу бешкашка чуботт. ТIаккха дояркаша, яьккхача килограмм шурийна ах килограмм кхоачийташ iоашта лу концентрированни доакъар цу чу эду. ТIеххьара а худара хьисапага берз муж. ТIаккха доахана хьаьшка диллача ча тIа ботт из. Иштта гIулакх даьчул тIехьагIа, хьаьшка цхьа грамм юхе ца дуташ дIадуъ доахана доакъар.

Цу тайпара из кийчдара опыт Краснодарски края толашагIа долча боахамашка баха Iомаьй колхоза специалисташа. Кхы а цхьа хIама да. Ховш да доахана дегIаца йола цхьа дакъа фосфори кальцин шурийца дIайоалилга. Фосфор меттаоттаяра муж кийчбеча хана укхаза тох диамони фосфати доакъара йола кальци фосфати, хIаьта кальци меттаоттаяра хьаьшка юллача силоса тIа (из рационах хIара Iатта 25 килограмм кхоачийташ лу хIанз) аьта мел хьоарц. Кальци меттаоттаярал совгIа, цо лохъю силоса мистал а. ТIаккха из чамболашагIа а хъ доахана.

Помещенешка тIолла лелаш, цхьанне чу «Яхье хьалхалаттарашта» аьнна даь йоазув а долаш, динагIа гургйолчча метте хьалъэлла цIе вымпел бIаргайна тхона. Укхаза духьалкхийтар ферма толашагIа йола доярка Яндиева РаIшат а.

— Детташ дола доахан латтача ялх корпуса юкъе социалистически яхь лелаю ферме, — йоах Бузуртанова. — Ийс бетта баьча балха итогех нотало яьккхарг а лаьрхIа укх корпуса коллектива елар из вымпел.

— Тамаш а яц. Оаха-м хIара кхоабача Iаттагара шура яккхара шера план кхаь кварталагIа кхоачаш ма яьйий, — докхкал а деш тIатох Iийсас аьнначоа РаIшата.

ТIаккха оаха даьча хаттараштa жоп луш укх тайпара дийцар цо.

— Ферма коллективо, аз а кхыча дояркаша а хIанз доахача толамий цхьаккха а къайле яц. Кхо-диъ шу хьалха цхьа «коана» хиллал мара доакъар кхачийтацар дийнахьа хIара Iатта. Из бахан долаш Iангара дахара дIаоттадича, цхьацца килограмм мара шура лацар. ХIаьта соахка а укх шера а рационага хьежжа кхаба доладаьчул тIехьагIа тхо раьза долаш шортта лу шура. Аз айса, масала, дийнахьа хIара кхоабача Iаттагара юкъера лаьрхIача бархI-ийс килограмм шура йоаккх хIанз, цул совгIа, тIеххьарча хана хIара дийнахьа тIаккхеташ а я. Беча балхага хьежжа да алапеш а. Соахка а укх шера а бутт дIабахабац 350—400 сомал кIезигагIа аз алапи ийца. Кхы а цхьа хIама да. Хьинаре къахьега безам хулийт тха бытовой а социальни а хьашташ кхоачашдара тIеххьарча хана колхоза кулгалхоша хадданза йоакхо еш хиларо а. Масала, налх, шекар, сапа, хIама йиттара порошок эцара талонаш лу тхоца. ХIаьта хадданза балха доахкача тха ха хулий аргIагIа а латташ царех эшар эца? Ше дар, шекар а даьтта а, кхыдар а массехапа тикашка хьаьца даларе а. Из бахьан долаш цхьабарий цкъаза пайда боацаш талонаш йовра кхыметтел. Тхоай бала кулгалхошка дIакодабаьчул тIехьагIа, тхогара талонаш дIа а ийеш царех доагIар ферме хьатIа а кхухьаш хьайбаш леладерашта юкъедекъ. Колхоза кердача кулгалхоша цу тайпара наьха йоакхо еш дола масалаш кхы а дукха да.

Бакълув РаIшат. Хьалха тхо цу ферме хиннача хана, чухьа цхьа истоли кхо-диъ гIанди мара доацаш, улгаш дохнаденна чукхийтта кIийле йолаш, Iай саг чуваргвоацаш чухьа шийла йолаш яр укхазара ЦIе уголок. Цунах массехаза яздича а кхоачамбоацар дIадоаккхаш дацар. ХIанз деррига хувцаденнад цу чу. Керда хьайича санна я из. Цхьа безаме лостам баьб чухь а. СалоIача хана сага мел эшар да.

Шура, дулх даккхара план хIанз кхоачаш ца еча цу района «Путь к коммунизму», XX, XIX партсъездий цIерагIча, кхыча боахамий фермай коллективаша а паргара масал а ийца цар санна болх вIаштIехьбаьккхача геттара бакъахьа хургдар.

— 1988—1989 шера хьайбаш Iангара доахача юкъа — ийс бетта баьча балха укх шера июль бетта яьча итогех социалистически яхье районе котало яьккхарг а лаьрхIа, КПСС райкома карара кара тела ЦIе байракх а луш, районни сийлен Улга тIа а йоаккхаш, 1000 сом преми елар тха коллектива, кхоккха бIаь сом премеш елар тха толашагIа болча дояркашта Яндиева РаIшата, Албакова Абидата, Кисилева Анастасияна. Из толам бакъха дага да тхо укх шера хьайбаш Iангара доахаш а. ЛаьрхIар кхоачашдара ма эша доакъар а кхы дар а да. ХIаьта, цу таронех бизза пайда эцара тхоай низ дIахоачар а дергда, — аьлар Бузуртанов Iийсас тIеххьара.

М. МАГОМЕДОВ.

СУРТА ТIА: Сунженски района «Победа» колхоза ферма дояркаш (аьрдехьара аьттехьа): Г. Проненко, З. Аракелян, Л. Павленко, В. Котельникова, А. Албакова.

И. ПЛИЕВА сурт.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела, РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатела заместитела депутата Х. Х. Бокова къамаьл

(ГУДЕРМЕССКИ ХОРЖАМИЙ ОКРУГ, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР)

Хьамсара депутаташ! Укх сессе вай ювца а тIаэца а еза геттара боккхача лоархIамера решенеш, хIана аьлча, гIулакх Россе общественни паччахьалкхени лоаттам къоастабеча республика керттерча закона доагIаш да. Могадеш долча хувцамашеи тIатохаращеи йолаш йолча Конституце цхьацайола моттигаш тоаяь ца Iеш, мадарра аьлча, Iаьдала лакхерча органа принципиальни керда структура а цун балха регламент а оттаю.

Наха хетачун зем баькхача гучадоал РСФСР Конституце тIа деш дола хувцамаши тIатохараши тха республикерча дукхха а дукхагIболча наха могадеш долга. Цар могаю Россеи халкъа депутатий моттигерча Советийи халкъа депутаташ харжарах долча законий проекташ.

Бакъда, из иштта дале а, халкъага къаьстта уйла яйташ да Россе хIанзара хьал а кхоанара кхел а. ХIаа, къаьстта Россе кхел. Таханкхоана вай хувцаргья Конституци, тIаэцаргда халкъа депутаташ харжарах дола керда закон. Цу документий кIийлен тIа хьаь хургья РСФСР Iаьдала а доал дара а керда структураш.

Со теш, Российски Федераце составе йолаш Iилмай Академи, кхы цхьайола общественно-политически ведомстваш яхкарах Виталий Иванович Воротникова баь хоам Россе, цун ерригача автономии образованешка, краяшка, областашка раьза хинна тIаэцаргхиларах. ХIаьта а, сона хетачогIа, йизза суверенность ца хилар бахьан долаш тIаэтта мухь, хьаIайна халахетар наха тIера цо дIадоаккхаргдац. Российски Федераци цхьанне ший пирогах яьккха чIегилг шийна ялар дог доахаш кулг дIа а кховдадь латташ санна хеталу.

Масала, ерригсоюзни телевидени гIерт юкъарча программа тIа РСФСР цхьа канал къоастаде. ХIаьта, сона хетачогIа, Россе бокъо я ший телен- радиои центраш хила, шоай редакцеш а йолаш.

Сона хетачогIа, цхьатарра бокъо йолча союзни республикашта юкъе царца нийсса бокъо йолаш. — ерригa союзни республикаш санна ший административни общественно-политически институташ йолаш. Ше хулга мара кхы совгIа хIама дезац Россена. Кхы тIатехаи тIерадаьккхаи хIама доацаш.

Тамаше хIама да! Россе хIанзарча эшама хьале а изи эрсий халкъи тIех хьал долаш, лакха уйла йолаш да, кхыча къамий бокъонаштен паргIатони доазув увттаду цо, яхаш бехке ду юкъ-юкъе.

Россе эрсел совгIа бIаьнел тIех долча къамий 25 миллионал дукхагIа нах бах. Се царех цхьанне викал хиларах тарра, укх езача трибуна тIара аз ях, царех цхьаккха а къа хьаьрчад аьнна е Росси а е эрсий халкъ а бехке де йиш яц. Iоттар яр нийса а дац.

Юха а ях аз. Вайна цхьаккха а привилеги езац. Бакъда, вай массане а хьадех цхьатарра бокъо ярашца нийса бокъо йолаш хулга. Эрсий халкъаца цхьана из дезаш да Россе дахаш хьадоагIа деррига бIаьннел совгIа дола къамаш.

Боккъал аьлча, новкъостий, чIоагIа новкъа хул вай халкъо йизза бокъо енна викалаш, цунна хьалхашка зIамига хетара уйла чуессача. Хадданза тоаю республика экономически общественни моттигаш, алхха ахйола рещенеш тIа а ийеш. Вай дувц кхоанарча ден йоакхо еш, дахаш дах селханарча денца; вай дIакхайкаду: «перестройкас дIадех революционни майра гIулакхаш делга», яхаш, хIаьта деш дар «шортагIа воде, гаьнагIа варгва» яхача къаьнача принципагIа ду, кхыметтел грибоедовски хьисапе а: «хIаьта, княгиняс Марья Алексеевнас фу аргда-хьогI», яхаш.

Новкъостий депутаташ, гласносто хьахилийтай геттара йоккхий информацеш. Вай знанеш лакхъеш из хилaрагIа тIадвахавезар. Бакъда, царца юкъера вай Даьхен дIаяхача ханара бакъдар долчча тайпара довзара новкъостал дергдар хьахаржа эттача, кхеравеш дукха да баьде басараш. Цхьаболча публицисташа яздаьчунга хьежача, дIадахар гу хьона алхха белхама узамаши вий кхайкаю оазаши мара хьахозаш кхы хIама доаца шийла яьсса аре санна. Вай дайи даь-дайи зама иштта хиннай яхаш дувц денгара денга.

ДIадахар зуламе да — иштта йола уйла кагирхошта чуйолла гIерт уж, хIаьта массаза а бисац ка ца йоалаш. Цох дахкац-теш геттара тIехйолча нигилизма, ноахалашта юкъерча цабезама хоалуш йолча уйлан, цхьаболча къоначa наьха мораль лохъялара, уж нравственно боассабалара овлаш? ДIа мел дахар тIа ца эцарен воча тайпара дувцарен цу бIехача кховрана практически хIама духъал ца доаккхаш Iе йиш йий-теш вай? Алхха цхьайолча материалаш тIа мара гуш дац историга объективно хьажар, хIанзарча чоалханерча процессай боагIаш бола лоархIам бе гIертилга. Бакъда, уж публикацеш дIакъайла йоах шекон, хиннар харцдара, перестройка идеях ца тешара уйлах йизза йолча дукхача статьяша.

Библе тIа бувцача боккхийча наха, хургдар дувцаш яьхад: тIой дIа-са тувсаш ха йоагIаргья, тIо хьагулбеш а ха йоагIаргья. Цу дешай хьалхара дакъа мара даьшхадац долла хIама харцдеча дукха кIоарга хьакъал доацача цхьаболча наха. ТIо дIа-са кхувсарал совгIа, цар тIо тIатеха дIакъайладаькхад хьалха мел хиннар. ХIаьта хIанз тIабийрзаб таханарча денна. Цу тIехьа цхьадола хIамаш карагIа а доал царна. Цхьабакъда, цхьаькха-м да цецвоаккхаш: массе оагIорахьара перестройкана атакаш йой а, шоаш перестройка ийешта тIехьа ба, яхаш цIогIарч детт цар. Уж «радикалаш»

(Инстедоалар 2-ча оагIо тIа).

ДЕ ДЕЗА ГIУЛАКХАШ БЕЛГАЛДАЬД

Укх шера 27 октябре хилар КПСС Нохч-ГIалгIай обкома социально-экономически политика дешай хьакъехьарча комиссе аргIанара заседани. Заседани дIайихьар парте обкома секретара Е. В. Тумсоева.

НГIАССР-а халкъа боахам-дегIабоалабара керттерча лостамий концепцехи 1990 шеран XIII пятилеткана йолча инвестиционни политикера приоритеташ къоастаярахи долча дешага хьежар. Цу деша хьакъехьара информаци елар комиссе члена, «Промавтоматика» НПО генеральни директора А. А. Опришкос.

Комиссе дийцар республике баха балха боаца нах общественни производствана дукхагIа юкъеозарен кхы тIа а балха моттигаш хилийтарен программа кхоачашбеш дечох дола деш. Цох йола информаци луш къамаьл дир комиссе члена, КПСС Грозненски горкома шоллагIча секретара М. Э. Баймурадова.

КПСС XXVIII съездага кийчдалара хьакъехьарча республика партийни комитетийи организацейи гIулакхий программа проектах дар комиссе членашта довзийтар парте обкома социально-экономически отдела заведующе заместитела В. П. Лисоколенкос.

Дийцача дешай хьакъехьа де деза гIулакхаш оттадаьд, республика партийнии боахамеи органий предложенеш а яьй.

Кхашкара балхаш

АРЕНДАТОРИЙ САГОТА ДЕНОШ

Репортаж

«Вай шиъ-м хьалхьажжача ма висавий, акхар дьиша фу дергда-хьогI... Чуэца безар-м бIарчча «мохк» ма бий...»

Иштта къамаьл хилар укх деношка шоай арендатора Озиева Сайпудина хьажкIий кхай тIа нийсбеннача Наьсаречa «Назрановский» совхоза директора Дударов Батырен цу совхоза парткома секретарь волча Мислауров Увайсеи.

Да а дар сона бIаргадайна сурт кулгалхой цецбаллала. Селла урагIъяха, селла дегIа-чIегIа тоаенна хьажкIаш Наьсаречa кхашка сона бIаргаяйнаяц цIаккха а.

— Из ма ала Iа, гIад... Нагахьа санна лерттIа хьа а хьакха ер чухьой — ерригача района фермашта Iа даккхала гIад даргда укхазара, — яхаш ший дIаьха кулг урагIъухийт арендаторо (ше а ва из лакха).

КIаьда, таьIа да хIанз кхашкара наькъаш. Дом бац. Ше тIагIерталга хьахайтача гуйрено еча йоачаша бужабаьб аьхкий «хьаьрбийна» дом, тIоарска хьисапе дерзадаьд наькъаш.

— Гой, — йоах Сайпудина, сиха йодача машина корах ара а хьежаш. — наькъаш талхалехьа чуберзабе безар-кх берригa яр мухь.

Мухь кIезига хургбац. Духьалъоттадел укх тайпара сурт: ше а дегIа лакхаволча арендатора кулг урагIдахачул тIехьагIа а 0,5—1 метр хиллал лакхагIа хулар хIара оаха дуста гIадам. ХIаьта хьажкIаш-м ювца езаш а яц. ХIара гIадам тIа шишшакхоккха йоахк уж. Хетаргахьа, юкъ-юкъера йоаккхаш оаха яьккхача хIара хьажкIа томар тIа 1040—1050 фийг дагарбир оаха. Иштта йийба хьажкIаш сона вIалла бIарга а яйнаяц Наьсаре Кодзоев Бахьаудина кхай тIа яйваеце.

Сагота ба, лакхехьа вай аьннача тайпара, йиъалгIча бригада арендатораш хьажкIаш чуэцара. Цкъа-лета, докхха кха а да цар дIалаьцар, 550 гектар, вешта аьлча ерригача совхозе дIайийначарех кхоалагIдола дакъа; шозлагI-лета, комбайн атта дIаюкъе йоалалургйоацаш чIоагIа а хьийкъай.

— Сорт малагIа да, малагIча фунах даьнна беркат да ер? — аьнна аз хьаттача, ший «къайле» хьайийцар Сейпудина.

— Вай лаьтташка дика хул кормовой, вешта аьлча доакъара-товарни хьажкIа, — аьлар цо. — Югославера сорт да оаха дIадийнар. ХIанз хьайна ма гой хьона...

Чуэца низ мара ца безаш «гIулакх» дар сона дайнар. ХIаьта а цхьаькха цхьа хаттар ца дича Iеваланзар со Сейпудинага:

— Масса центнер лургья Iа хIара гектара тIара?

— БIаь, — аьлар Сейпудина, вIалла дош ца хеташ санна дIа а вийрза.

— Томараш а тIехь яхий Iа? —

— Томараш дIакъоастайнча 70 центнер хIаьта а хургья хьсна.

Дагавехар сона Кодзоев Бахьаудин, цIихеза хинна хьажкIаш лелаерхой Мальсагов Осман, гектара тIа цела 100 центнер хиллал хьажкIаш кхеяь Кусиева Зейдат, кхыбараш?

ПIелг хьалхьокх Озиевс:

— Ераш мо йола кура хьажкIаш вай кхейой Iа бувцача мастерий сий довргдац.

Довргдац. Из ца дойта гIертаций Сейпудин а.

Хьу мо лакхъенна, кхотаеннача хьажкIий диткъача «тIоарска» наькъашкара ара а даьнна арендатора кхыча «боахамашка» долх тхо («боахамаш» оал цо тайп-тайпарча хьувкъама участкаех).

Арендаторий палитра шера а къоарза а, хIаьта гуйранарча басарий бесашца лепаш а я. Масала, шекара свеклай кхаш (100 гектар я уж укхазарча арендни бригаде) чуийца даьннадале а, шоай бIаьстан баьццарал йоаяц урсаш детташ Iолегаьча цар лордаша. Шекара свеклай овла сихха дIабодабу кхай тIара (морзал йовра кхераш), бакъда, лорд ший бос ца боабеш дукха улл.

— Цу лордех пайда хIана эцац оаш? — хетт аз арендаторага.

— Дикка мухь баргбар укх тIара, — яхаш, лаьттара хьалъийю цо тIоараш мо йоаккхий баьццара лордаш. — Фу дергда оаха, ераш мах боацаш дIаелча а дIаяхьа саг ца хилча?

Бакъдар аргда вай: ахархочун дог лазар аьнна дIаьхий хургдац вай. хIаьта тикашка дулх а шура а хургьяц. Шекара свеклай кха духхьал шекар денна Iац. СихагIа вай истола тIа из кхачийта гIерташ ден-бус сатем байна хьувза ахархо ва вай вувцар.

— Баьццара лордаш а хIаьта царца дIайина хьалтIаьннача тайп-тайпарча баьций доакъар а ара ма дутий оаш. Чу фу хьо оаш?

— Шекара свекла я договора тIа тхогара дIаехар, — аьлар Сейпудина. — Из оаха йоагIачул совгIа дIа а лу.

ДIалу аьлча а. дIаенна баьннаб арендатораш-м шоашкара договорагIа йоагIа продукци. 3100 тонн дIайихьай цар Назранерча машинанькъа станце коа.

М. КАРАЕВ.

КПСС обкоме

«Къахьегамхой политически экономически дешара системана перестройка ярах» бола КПСС ЦК соцам кхоачашбара республика партийни, советски, профсоюзни, боахама органаша беча балхах» дола дош дийцар КПСС обкома бюро аргIанарча заседане.

ТIайицача соцам тIа белгалдоаккх, пленумашка, актива собранешка, партийни комитетий бюрошка марксистско-ленински дешара, кадраш политически экономически кийчъяра дешаш дувцаш хилар. Укх дешара шера дешара ерригача формашта юкъеэзав 155 эзар саг, царна юкъе ва 36 эзар коммунист, 27 эзар гаргга комсомолец.

Наурски, Старопромысловски, Сунженски, Шелковской районашка а кхычахьа а общественно-политически вахара саготагIа йолча проблемаех наха шоашта хетар коллективно дувца моттигаш хул политически семинарех а школаех а. Тоаденнад пропагандисташ хьахоржилга, хувцалу цар балха стиль. Цунца цхьана республика къахьегамхой марксистско-ленински дешара перестройка яра дешаш ледара къестаду. КПСС ЦК соцамагIа йоаггIаш йола выводаш яьац дуккхача партийни, советски, профсоюзни, комсомольски боахама кулгалхоша. Гудермески, Грозненски, Заводской, Шалински районашка цу дешаех тIайица соцамаш моттигашка хьаллацац организаторски политически балхаца. Цига цхьайолча партийни а профсоюзни а организацеша моттийта леладу коммунистийн парте боацарийн дешар вIаштIехьдоаккхилга; ладувгIарий хьашташ теркал а ца деш, хьаю школаши семинараши. Лоха ба идейно-теоретически а методически а боарам. Надтеречни, Назрановски, Шатоевски районашкарча цхьайолча школашкеи семинарашкеи къахьегама коллективай хьаддача декхарашца дувзац дешар, пудухьа дукха ладувгIараш тIера бац занятешка ахара, царна юкъе хьинаре дакъа лацара.

ВЛКСМ цхьайолча комитеташа тесса дитад комсомольцийи кагирхойи дешар вIаштIехьдоаккхилга. Марксистско-ленински дешара ерригача формашта юкъеэзабац болх беш болча комсомольцех 34 процент бараш мара. Занятеш чакх ца йоахаш моттигаш хиннай производственни швейни объединене, № 1737 йолча автоколонне, медицински инструментий заводе: 1988—1989 дешара шера Грозненски локомотивни депо комсомольски политшколашка занятеш вIалла хинна а яц.

ЛерттIа кхоачашдиц экономически дешар кадраш профессионально кийчъярца дувзара хьакъехьа КПСС ЦК соцам тIа дIадехаш дар. ЙоаггIача бесса балха юкъеяхаяц боахама, советски, профсоюзни органаш. Республика Министрий Совето хайра хIама диц министерствашкеи ведомствашкеи производственно - экономически дешар вIаштIехьдаккхара, болх беш яц экономически дешара йола республикански совет.

Цу балха лерттIа тIахьожам лоаттабац парте обкома социально-экономически а аграрни а отделаша.

КПСС горкомаша, райкомаша политически а экономически а дешара пропагандисташи организатораши кийчбара хайра пайда эцац политически просвещене ЦIен а кабинетай а дешара-методически материально-технически базах. хьабийхарех 55—60 процент бараш мара курсашка хьаахац. КIезига нах хул марксизма-ленинизма университета занятешка, укх дешара шера занятешка вIалла хиннабац сайрийнарча отделене деша багIарех 70 процент бараш.

Политпросвещене ЦIенах а кабинетех а идеологически кадраш кийчъю дешара-методически центраш хиннаяц. иштта царех хиннаяц идейно-политически а культурно-массови а болх бара базаш.

Дуккхача партийни комитеташа тIагIоллара леладу къахьегамхой дешар вIаштIехьдоаккхилга. КПСС райкомий, горкомий секретараш наггахьа мара хилац занятешка, кадраш политически а нравственно а кийчъяра дешай хайра йоакхо йиц. КПСС Уставо дIадехарашка хьежжа, коммунистий идейно-теоретически боарам айбара царгара доагIар хьадехилга меллаьд.

Парте обкома бюрос КПСС обкома отделий, горкомий, райкомий НГIАССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ обкома теркам тIабахийтар «Къахьегамхой политически экономически дешара системана перестройка ярах» бола КПСС ЦК соцам кхоачашбеча цIенхаштта кхоачамбоацараш хилара, уж дIададахара кхы тIа динза даргдоацар делга хьа а дийхар.

Нохч-ГIалгIай АССР-е правовой всеобуч вIаштIехьяккхара» дешага а хьежа, бюрос динза даргдоацаш лаьрхIар цаI йола республикански программа санна из оттаделга а къоастаделга а.

Городе Грозне граждански тIема турпала А. Д. Шериповна памятник оттадара хьакъехьа КПСС Грозненски горкомо енна предложени тIайийцар.

Обкома бюрос итогаш йир укх шера 9 бетта республика городаша, районаша, промышленноста, гIишлошъяра, транспорта, бувзама, бахача наха бытовой гIулакхаш дечa къахьегама коллективаша лелаяьча социалистически яхьа, кхыдола дешаш дийцар.

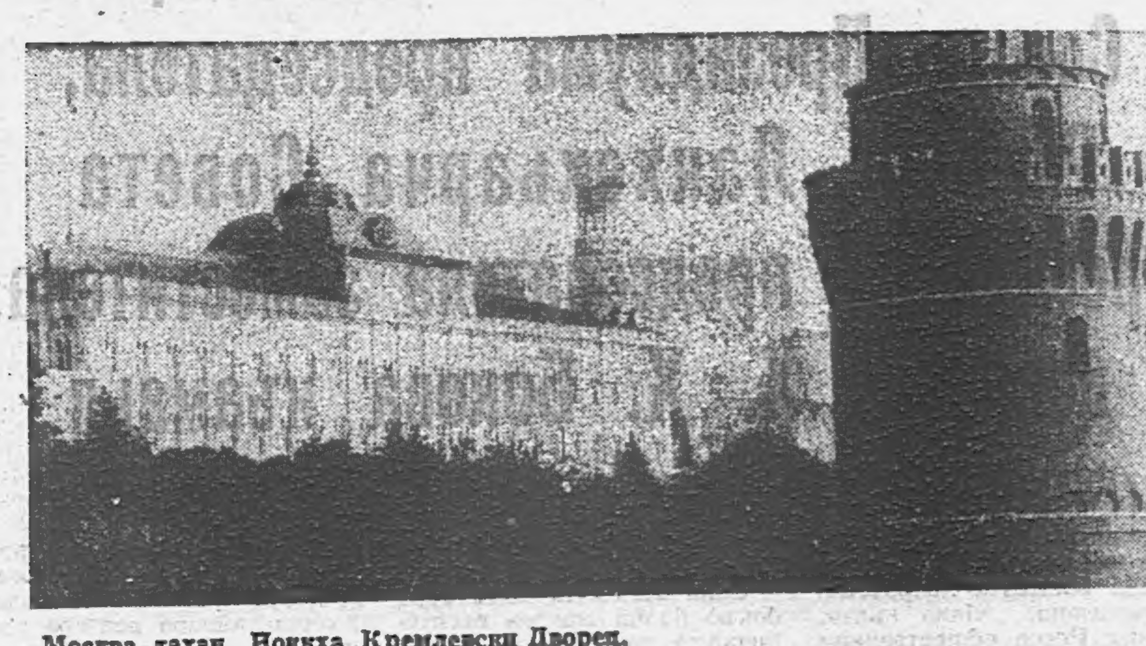

Москва тахан. Ноккха Кремлевски Дворец.
В. КОШЕВОЙ сурт. (ТАСС фотохроника).

Партийни вахар: балха стиль

Дешаш къестаду демократически хьисапе

Таханарча дийнахьа парте эггара лоархIамегIча декхарех цаI да кадрови дешашта лерттIа йоаккхо е. Из дика кхетаду «Автоспецоборудовани» яхача завода коммунисташа. Цудухьа, цу хьакъехьа дуккха болх бу партийни организацес. Шерра лелаеш я укхаза кулгалхой а специалистий а отчеташ. ГIулакхе саг тIавохийташ хилча а цун оамалашка лерттIа хьожаш хул коммунисташ.

Ховш да, хIанз профсоюзни балха юкъе шерра овлангара хувцамаш доаладеш долга. Цудухьа, боккха теркам тIабахийтар, завода коммунисташа дукха ха йоацаш хиннача профсоюзни хоржамашта. Царга кийчо еш дуккха къахьийгар партийни организаце. Ала деза, вай замалахь хила дезача тайпара цIенхаштта дIадихьар цо из гIулакх. Эггара хьалха, «профкома председатели секретари малаш хилча бакъахьа хет хьона» аьнна хаттар а долаш анкета йоаржайир болхлошта юкъе. Шоашта цу гIулакхаш тIа бахийта бакъахьа хета нах дIаязбир цига болхлоша. Къовзткъа итт саг белгалваьлар цу анкета тIа. Цул тIехьагIа завода клубе къамаьл хилар кандидаташа. Уйла а яь цхьайтта саг витар цар списокаш тIа. Кхы а кхо саг юкъе воалаве дийхар профсоюзни комитето а. Иштта белгалъяьлар йийтта кандидатура. Ала деза, из дерригa демократически хьисапе хилара тIахьожаш, хьа-лхе къоастаяь общественни комисси хинналга.

Гуччахьара къамаьл хилар профсоюзни конференце. Цига белгалъяь хиннача кандидатурех С. Арутюнов профкома председателалла хержар, хIаьта юхебиса кандидаташ профсоюзни комитета членаш хургболаш хержар.

Профсоюзни хоржамаш санна дар заводе хинна комсомольски хоржамаш а. Уж хилалехьа дуккха хьалха царга кийчо е йолаелар заводa партком. Кагирхоша белгалваьккха кхо саг вар комитета секретаралла оттара къовса дезаш: литейни цеха болхло М. Гадаев, электрослесарь А. Луганский, служащи йола С. Горчханова. ХIара кандидат цхьан бетта секретара гIулакхаш дIахьош хилар. Цу юкъа цар оамалаш, хьаькъал, хьинар дикагIа дайзар кагирхошта. Цул тIехьагIа хиннача комсомольски отчетно - хоржамий собране хIара кандидата ше бетта баьча балха отчет ялар. КъайлагIа кхаж а тоссаш хиннача хоржамашка С. Горчхановайла цхьа «голос» сов а йолаш М. Гадаев чакхваьлар секретаралла.

— Хетаргахьа, иштта хержача лидера комсомольски балха юкъе овлангара хувцамаш доаладе низ хургба, — йоах завода парткома секретара заместителa А. Губске. — ХIана аьлча, из хержача наха мел заш новкъостал дергда цунна. ХIаьта секретарь а ше царна бехктокхаме воландаь, цар тешам боа ца бар духьа дикагIа хьожаргва комсомольций хьашташка.

Гуш да, завода партийни организаце шерра демократизаци еш ецаре, цу тайпара хоржамаш чакхдалар тамаш йолаш дар.

Коммунисташа хержа парткома резерв я организаце. ХIанзе а хьожаш ба болхлой шоаш хержача наьха оамалашка. ТIехьагIа партийни хоржамий ха тIакхаьчача аттагIа хургда царех дикагIйола кандидатураш парткома секретаралла оттае.

Демократически хьисапе чакхъяьннай укхаза цехови партийни организацешка отчеташи хоржамаши.

— Сона хеташ хIанз тха керттера декхар да, — йоах А. Губске, — демократически процессаш дIахо яхьар. ХIаьта партийни балха юкъе шерра партебоацараш ца боалабича из дулургдац.

Геттара лоархIаме партийни собрани я заводе каста хила езаш. «Перестройка йолча хана партийни организаце моттиг а лоархIам а» яхаш повестка а йолаш хургья из. ЛаьрхIа комисси я из собрани кийчъеш. МалагIа моттиг я коллективе партийни организаце? Фу де декхарийла я из эггара хьалха? Цу хьакъехьа коммунисташта а партебоацарашта а хетар тохкаш я из комисси.

КIоарга чулоацам болаш да кадрови дешаш. Завод из яле а ерригa паччахьалкхе из яле а кадрови политикага хьежжа хургда цун хьал. ХIара саг ший хьаькъалга, хьинарга хьежжа ший моттиге хила веза. Хьагучох, цу дешашта йоагIаш йола терко ю завода партийни организаце.

Ч. МАНОЛИС.

Дикача нахах

ХАДДАНЗА ХЬАЛХА ЛАТТАШ

Массехк шу хьалха цIена ЛАЗ яха автобус кхьчар «Чечингавтотранс» территориальни объединенена чуйоагIача Наурски автотранспортни предприяте. Керда техника эцара аргIагIа латта водителаш дукха бар. Долче, из йоагIачунга дIакхачийтар боккха лоархIам болаш дар. Цудухьа предприяте кулгалхой дагабаьлар общественни организацешца, бригадирашца, къахьегама ветеранашца. Царна массанена а дIахайтар вовзар-везар аьнна цхьаннегахьа озабезам бе йиш йоацилга. Хадданза яхье хьалха а латташ, шоай декхараш цIена кхоачашдеш бараш дукха бар предприяте. Царна юкъе а дикагIчунна керда хьакхаьча автобус хьожаяра уйла йир цар. ТIеххьара а царех дукхагIчар цIи яькхар водителa Ваха Бисултановича.

Фуд кхы мел болча водителашта юкъе белгала а волаш, цунна балха тIа карагIдаьннар? — Цу хаттара жоп а луш, дукха дийцар Ваха Бисултановичах предприяте кулгалхоша, цунца цхьана къахьегаш бараша. Цул дикагIа цхьаккха водитель вац вай коллективе, яхаш дувцар дукхагIчар, шоаш яхаш дар масалаш а кхувлаш, дIачIоагI а деш. ХIара бетта паччахьалкхен кассе эггара дукхагIа ахча дIалуш вар Ваха ва. Из тIавола автобус рейсагIа яха араялара коэффициент эггара лакхагIа цун я. ХIара бетта нагахьа ди дагIац цун автобус маршрутагIа ара ца йоалаш. Из дерригa а чIоагIдеш, тIеххьара масал доаладир комиссе дакъа лоацаш хиннараша. Капитальни ремонте ца йохийташ ше тIаволча ЛАЗ-697 . яхача автобусага цхьа миллиони 115 эзари километр никъ баьйтаб Вахас, планагIа цунна списани е йиш а йолаш, байта безаш хинна никъ 560 эзар километр мара боацача. Иштта никъ баь боллашехьа денна рейсагIа араювлаш а, хIанзчул тIехьагIа кхы массехк шера болх а беш, бIаьш эзараш километраш кхы никъ бергболаш а я В. Вахабов тIавола автобус, яхаш дувцар массане а.

Цунна автобус йоагIаш хилар къаьгга хьахьокхаш а тIехьашка вала йиш йоаца а масалаш дар комиссе членаша доаладьараш. Долче, цунга кхьчар керда автобус. Массане а йоагIачоа еннай из, яхаш, дег тIара доагIача дIайхача дешашца ловцаш доахар Вахийна.

Цхьабакъда, цо болх беш хинна автобус хIанз а тIехьа цIеначунна нийсса болх беш яр. Цун керттера бахьан дар ше цу тIа болх беш мел волча хана доагГIача хьисапе Вахас цунна доалдар. Цудухьа ше санна цунна дика доал а деш, цу тIа болх бергболча дикагIволча водителага из ялар дийхар цо. Цун дехар кхоачашдир предприяте кулгалхоша. Цудухьа кхычунга кхаьчачул тIехьагIа а дика лелаш кхаь шера болх бир ЛАЗ-а.

Кхо шу дизад шийга керда еннача ЛАЗ-697 яхача № 74-48 йолча автобуса тIа Ваха Бисултановичеи цун сменщика Магомадов Саладдинеи болх бу. Наггахьа долча дийнахьа мара рейсагIа ара ца йоалаш ца юсаш, цкъа капитальни ремонте дIа ца оттаеш болх беш 315 эзар километр никъ баьб цо. Хьалха шийга хинначул кIезигагIа цу кердачо а никъ берг ца хиларах шек вац В. Вахабов.

ХIанав-теш из селла чIоагIа цу даькъе бIубенна? Ше доалдарга хьежжа ший автобус дукхагIа яхаргхиларах дог тийша ва из. Ткъаьх шу совгIа ха я цо транспорте болх бу. Цу шерашка дукха техника хувца йийза яц цунна. ЧIоагIа накъаьннай водитела балха тIа ше Iоаяь йоккха опыт. Ше рейсагIа ваха гараже цIакхаьчача сиха автобус дIа а оттаяь, цIакхача гIертачарех вац Ваха. Ший техникага хьежий, тоха дезача кулг техий, хувца дезе даьтта хийций, заправка яй мара цIаводац из. Иштта болх бе Iомаваьв цо ший напарник Магомадов Салаудин а. Цудухьа йохар фуд ца ховш болх беш я тха ЛАЗ, яхаш доккхал а деш дувц цар шоашкарча техниках. Укх тIеххьарча шерашка цхьа бутт дIабахабац цар экипаж Сийлен улга тIа ца йоаккхаш. ХIаьта цар сийна дуккхаза а урагIъахийтай предприятера сийлен байракх.

Уж тIабола автобус Наур — Грозный яхача маршрутагIа пассажираш дIа-хьа кхувлаш я. Цхьа моттиг нийсъялийтаяц Вахабов Вахас финансови бокъонаш толхаяь, шоай предприяте кулгалхошта хьалхашка цIийвала везаш. Доходашка диллача автотранспортни предприятерча водителашта юкъе даим хьалха латташ хьавоагIарех ва из. ХIаьта цу даькъе шоллагIа моттиг лелаерех ва цун сменщик Магомадов Салаудин.

Ше дIа-юха яхача пассажираща из окда волаш, царца гIар еш из лийнна цхьа моттиг хиннаяц, яхаш дувц предприяте кулгалхоша. Цо культурни гIулакх дарах, пассажираща Iнмерза, товш хиларах дег тIара доагIача даIйхача дешашца Вахийна баркал яхаш итташ каьхаташ ихад коллективе. Дукха моттигаш нийсъеннай Вахийна автобуса салона чу пассажирий маьхера хIамаш, ахча корадоагIаш. Цхьабакъда, цар дай хьалаххалца йолча хана сатийна Iечарех вац из. Цу гIулакхо а къаьгга хьахьокх из цIена саг хилар. Цхьабакъда балха тIа атто лехарашка, къахьегамеи производственни дисциплина телхаерашка доаггIаш дар юкь-духхьал дIаоалачарех ва из, букъа тIехьашка а ца дувцаш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела, РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатела заместителa депутата Х. Х. Бокова къамаьл

(Нистедоалар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

ба. хIаьта царца бартабоацараш — «консерватораш». ХIаьта, миштай цар бокъонца йола уйлаш, уж де гIертараш — хIама хьадара тIехьа бий-теш? Из хоалуш дац. ХIама дохадеш-м да. ЧIоаггIа тIагIерт уж общественни доалахьенна, массанахьа частни доалахье ца хила паччахьалкхенней партеней хIанзарча хьала кIалхаръяла могаргдац, яхаш, из идея оттае гIерт массе а хатарех кIалхарвоаккхаргвола молхаш санна. Цу тайпарча идеяй автораша теркалдац, Советски Iаьдала хьалхара декрет частни доалахье дIайоаккхаш хинна хилар а. Фу дерга цу принципиальни положенена? Боккъалдар аьлча, революце идеал а яхаргйоацар санна гойта ма гIертий. Социализм яха дош, моллагIча эпитетаща оале а, таржам дича «общественни» яхилта да. ТIаккха доалахье а керттерча дакъе общественни мара хила йиш яц.

Бакъда, из проблема, мел лоархIам болаш яле а, «радикалашта» керттерча объектага — партега кхачара дола юкъе латта лагIа мара дац. Мел хоалуш а малагIча оагIорахьара а Iоттараш ю партена, дашха дезаш дац. Иштта, цу тайпара партега гIерташ хилара тIагIолла отт ер хаттар. Плюрализм — из хетараш тайп-тайпара хилар а, уж вIашдухьала увттар а да. ТIаккха хIана дац хозаш а гуш а из вIашдухьала увттар? ТIаккха цхьаккха духьал хIана валац цу зенерча а геттара кхерамеча а тIагIертамашта?

Массови информаце пхьайолча средстваша гIордаьккха дувц парте авторитет ежа хиларах. Кхыметтел бехктокхамерча партийни болхлошкара а хоз укх тайпара дувцараш: «парти дари деш я ше гIалаташ дувлийта ра». Сона хет, из а вож а вIалла нийса дац берригача коммунистех аьлча, аьнна. Шоаш аьннар деча хержача органаша хьал а лоацаш, политически кулгалхоша даь гIалаташ ерригача партех дахийта дагIац.

Авторитетах аьлча, цIенхаштта уйла е еза берригача партийни болхлой авторитета, партийни комитетий политически авторитета.

Доазол дехьагIа а бIаргаворга а ше дувцар хазарга а дог доахаш трибуна тIа бувш «радикалех» цхьабараш. Ше цхьа къаьстта саг хилар дIахайта гIерташ, лоадам боаца, бакъда, теркалдергдола хIамилг дувц. ХIаьта, цхьавар ший «сийле» ший мехкахоел дикагIа кхетаергйолча доазол дехьа вода. Царна юкъе ба партийни нах а.

ХIаьта, нагахьа санна, парте авторитет лакхъярах дувце, цIенхаштта уйла е еза уж санна бола нах партена бехий-хьогI, аьнна а.

ДоагIачох дувций-теш аз? Со тешаш ва, догIачох дувцилгах. Хоржамашта гаргга кхоачаш да вай. Хьал, духхьала дIааргда вай, дикагIдарех дац. Экономике хIанз а дерригa лертIа доацача, баха нах кхачаней эггара хьалха эшача товарашцеи Iалашбара дуккхадар доацача, къамашта юкъерча гIулакхашка кхохкам да соцача хьале адамий кхай тIара оасар дIадаккхара дукха оахамаш де деза.

Хала хете а, вай общество кIезига бац атта бахаш чакхбовла гIерта нах. ХIанз, демократийн радикалийн гIовтал тIа а йийха, городской майдаш тIеи авторитетни собраней трибунаш тIеи куц доаца а кхераме а политикаш ловзаш ба уж. Хац сона, хезадийтеш цхьаннена а болхлой классагеи ахархошкеи царна бокъонагIа йоагIа викалала дукха моттигаш мехка Лакхехьарча Совете ца кхачар новкъа хийтта хIанзарча «авангардисташа» дувцаш. ХIаьта каст-каста хозаргда, аьхача кхай тIара хьадж ца йовзачар, тхо ахархочул е хьайбаш леладечул дукхагIа дийша да, ахархочоа эшар цунначул Iилман позицеш тIара тхона дикагIа хов, яхаш дувцаш. Хац. Болхлоштей ахархоштеи дикагIа хов шоашта эшар.

Вай декхарийла да уж мабоаггIара РСФСР Лакхехьарча Совете шоай викалаш болаш хилийтара йоакхо е.

Новкъостий! Йолаш я Россе Лакхехьарча Совето къоаста да еш йита йиш йоаца проблемаш, бакъъярах къоачамбаь Iе йиш йоаца проблемаш. Царех керттеръяр — автономни республикай хьал. Вай хана малагIа маIан долаш да «автономи» яха дош ше? Бокъонца къоастаде деза цун правови маIан.

Сона хетачогIа, тIехьагIа къоастадергда аьнна тIехьататта йиш яц къамий-территориальни дешаш.

Дуккхача халкъий царца тха нохч-гIалгIай халкъа а, исторе чухь я къаьстта, унзара оагIув. 13 Iазаперча а дIаьхача а шера дIаьхделар бокъо йоацаш тхо Iодахьийта хилар, каторжни вахар. ЦIаьхха тIаэттача гIайгIано саг вувлаву, яхаш дувц. ЖожагIатен дерригача гомашка гIолла чакхдоалаш, шоай нахах кхоалагIа дакъа хIалак хиларах деналах доханзар тха халкъаш. Шоаш даьхача моттигашка юхадаьхкар, нахаца дог дийла хилара шоай традиционни оамал, шоай родовой курал ца йожаеш. Керттердар да бокъо йоацаш хинначен сталински тиранеи шерашка гIайгIане кхел шийца екъаш, хьадаьхкача халкъашта, къаьстта эрсий халкъа, баркал алар.

Бакъда, халкъа яьча човнах тахханалца Iоуха цIий соцаш дац, хIана аьлча, цунна йола политически юридически нийсхо меттаоттаьяц. Автономни республика Лакхехьарча Совета Президиума председатель а сай нохч-гIалгIай халкъа викал я се хиларах тарра, аз сай декхар лерхI мехка Лакхехьара Совет цу шерашка лийца Iобахийтача, законагIа доацари низи баьча нохчашта, гIалгIашта, балкхарошта, къоарошта, гIалмакхошта, Поволжьера немцашта, крымски татарашта, грекашта, туркашта-месхетинцашта, курдашта хьалхашка бехказа яла езаш я аьнна дIанхайкадар.

Аз бакъду, халкъаш дохадаьр диктаторски тирани хилар. ХIаьта а, дIатасса йиш мичай Сталина хана а Советски Iаьдал долаш хинна хилар. Цудухьа советски паччахьалкхе бехктокхаме хиланза яргьяц цунна керте лаьттача «деятелаша» даьча гIулакхашта.

Нохч-ГIалгIай халкъ догдоахаш а да дукха ха йоацаш хиннача гIалгIай халкъа съезда цун автономи хьаярах, КПСС ЦК сентябрьски Пленуме белгалдаьккха махиллара, дIаьха хинна бокъонаш меттаоттаярах даьча кхайкаралга Россе Лакхехьара Совет хьожаргхиларга.

Чоалхане ха я. Исторически гола тохаш мадий дерригача советски халкъа вахар. ХIара дог-ЦIена саг декхарийла ва хулаш долчунна юкъе дакъа лацара уйла йолаш хила, цхьа хIама эттача наха новкъостал де, кхоанарча денах бIубенна хургболаш уйла наха чуйоссае. Вай юкъара цIа толхаде, иштта а атта доаца хьал чоалхадаккха цхьабараш гIерташ хилар хIанз а сатем боабеш да. Дог а лазаш дувц аз из. Бакъда, дувца-м деза, къиза эттача хаттара уйла е еза: хинна дIадахар ца могадеш, наьха бенна хинна боккха тешам бохабой-теш вай? ХIанз из дIахо бохабеш дий-теш вай? Хьадувла, уйла ергья вай мишта вIаштIехьдаргдар-те къамий юкъара символай — вай сийлахьйоккха революци, Конституци, байракх, гимн лархIара а хьаштдале царна сужне аха а нах Iомабе. Цу символащца хьамаоттий вай легашка, вай уйлашка Даймохк ше. Дерриг лоадам боацар, лертIа доацар, эгоистични дар дIадаккха а перестройка принципаш тIа общество тоаяра берригa низ тIабахийта а ха кхаьчай.

Баркал шоана ладувгIарах.

(ТIоараш тох).

Карабулаке командировка волаш нийсвелар со укх «Целлюлоз» яхача кооперативе. Цун председатель Котиев Хаматхан а волаш кооперативе болх беш верригa 5 саг ва. Цар арахецаш йола каьхата абойш бахача наха чIоагIа эшаш а лоархIаме продукци я.

Дукха ха яц кооперативо ший болх дIаболабаь, бакъда, цу лоацача юкъа царна карагIдаьннар дукха да. Дийнахьа укхаза арахец 1200—1300 метр абойни каьхат.

Иштта укхаза а ба къахьегама толамаш доахаш, кооперативе шоай дакъа юкъехьхьараш. Уж ба кооператива болхлой С. Арцханова, М. Барахоева.

СУРТА ТIА: «Целлюлоз» яха кооператива болхлой: С. Арцханова, М. Барахоева.

ТIехьабусараш болча

Де дезараш дукха да

Лакхача хьувкъамашца чакхдаьннар соахкара шу Грозненски «Трансмаш» яхача заводо. Хеталора, иштта толамаш доахаш перестройка наькъа тIа яьнна из дIахо а гIоргья аьнна. Бакъда, из хиланзар. Юха а, хьалха санна, ах-астагIа лелха йолаелар ... нийс бетта укхаза де вIаштIехьдаьннар ер да... Товарни продукци 99 процент мара кхоачашъяьяц. Себестоимость 93,2 процент я. ХIаьта, къахьегама овсарле нийсса 100 процент я укхаза.

ХIанз хьожаргда вай нийс бетта планаш кхоачаш ца ярах нийсденна бахьанаш малагIаш да, иштта уж наькъа тIара дIадаха фу де лаьрхIа я завода администраци.

Завода кулгалхошца са хиннача къамаьлах кхетаде хала дацар нийс бетта къахьегама план кхоачашъе шоай аьттув баларах уж боккхий беш болгеи, хIаьта товарни продукци санна болча хьокхамах царна дукха дош ца хеталгеи.

Заводе арахецаш йола тракторни прицепаш чIоагIа эшаш я республике а иштта союзерча агропромышленни комплексе чу мел йоагIача организацешта а.

— Ер шу доладелча дениз Бакурча шинни завода бахьанах 7590 резинови чархаш хьакхаьчаяц заводе, — йоах завода директора заместителa Д. И. Бадалова. — ТIаккха планаш кхоачашъелга дувца а дезий укхаза. ХьалхагIа цхьан бетта тхога хьакхоачар 9—10 вагон резинови чархаш. ХIанз е вагонаш а яц, е чархаш а яц. Шин кIира кхозза Баку «КамАЗ» яха машинаш яхийта езаш хул тхо. ХIаьта цкъаза машинаш яьсса йоагIаш а нийслу. ДIадахача кIира бIарчча цхьан дийнахьа хьабе болх боацаш баьгIар болхлой. ХIаьта, цунца болхлой, алапи а тоъал лохделар.

Дукхача болхлошца са хиннача къамаьлашта анализ йича кхетаде хала дацар кхоачамбоацараш укхаза кIезига ца хилар.

Духхьал укх шера завода бехкагIа дукха тракторни прицепаш йисай госагропрома кхыйолча отраслашка дIаца кхоачаш. ХIанад из иштта? Цу хаттара жоп луча хана эггара хьалха белгалъяккха еза Бакура шинни завод. Цул совгIа, цхьайолча цехашка хIанзчул дуккха хьалхагIа оттаяь, тишъенна оборудовани латт. Цун овсарле хIанзарча хано дIадехарашка хьежжа яц. Из хувца еза ха тIехьяьнна иттех шу да. Цунга хьежжа лоха я болхлой къахьегама овсарле а.

Хьаэцаргья вай сварочни цех. Тракторни прицепа дукхагIа мел йола оатхалаш укх чу сварка а еш хьаеш я. Цудухьа кхетаде хала дац из мел лоархIам болаш я. Шоай хур ду цеха болхлоша болх цхьан наькъа тIа баькха, тоабе гIерташ, бакъда, из атта гIулакх-м дац, хIана аьлча, лерттIа болх хьабе аьттув бац цехе. Царех керттердар къаьна оборудовани цехе хилар. Кулгкара де деза балхаш дукха да. Лоацца аьлча, механизаци яц цехе.

Цхьаькха а да укхаза белгалдаккха дезаш. Iан кийчо яра гIулакхаш цхьанкха тайпара вIаштIехьдаьхадац. Ше йолча тайпара шелал хьачуухаш деха кораш да укхаза. ХIанз а цехе шийла хилча, Iай фу де дезаш ба болхлой? Керда линеш, керда станокаш хилча а, миштта лакхлургья къахьегама овсарле, нагахьа санна царга болх байта беза нах иштта шийлача, бIехача моттиге болх беш хилча.

Е еззача тайпара йоакхо яц укхаза къона болхлой хьалкхебара. Уж балха тIа дIачIоагIбара. Къахьегама, быта хьалаш дика ца хилар бахьан долаш дукха нах балхара дIабувл. ТоъаШ бац укхаза слесараш - сборщикаш, сварщикаш, кхыбараш.

Заводе дукха ба къона болхлой. Балхара йистебаьлча салаIа, сакъерда безам ба цар. Цу гIулакха деш хIама дац укхаза. Чакхъяхац укхаза кагирхошта сакъердаме хургйола мероприятеш, болх беш яц цхьаккха кружок, художественни самодеятельност, и. кх. дI. а.

Завода администраце керттера де дезар да, производстве эттача хьалех къайле йоацаш дувца а дувцаш, даьчун а динза дисачун а принципиальни мах беш уж кхоачамбоацараш дIадахар.

М. ЧАХКИЕВ.

КАГИРХОШТА — ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНИ ХЬЕХАМ

«Красный молот» завода, «Автоспецоборудование» опытно - экспериментальни завода, Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета, академика Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института, профессионально-технически училищей, юкъерча образоване школай, № 15 йолча школа-интерната музеяшка кагирхоша гулъю тIем тIа байнача нахах йола материалаш, «Къонахчал» яха урокаш ю.

Республикански краеведчески, П. Захарова цIерагIа изобразительни искусствай, С. Орджоникидзе, Г. Ахриева, М. Ю. Лермонтова, М. Мамакаева цIерагIа музейш хьалкхувча тIехьенна интернациональнии патриотически кхетам балара центраш а хинна дIаэйттай.

Дика традицеш я къонача коммуниститен комсомольцаштеи райкомашка торжественни хьале билеташ дIателаш хилар, В. И. Ленина вахарахи цо баьча революционни балхахи, цун соратникаша лоаттабаьча революционни къовсамах, вай края историх лекцеш ешилга, дискуссеш елга, «Дискуссионни трибунаш», диалогаш-беседаш, диспуташ, парте, тIема, комсомола ветеранашца, цIихезача болхлошца. Афганистане хиннача тIемахошца — интернационалисташца вIашагIкхетараш, СССР халкъа депутаташца С. Умалатоваца, М. Дарсиговца, Л. Магомадовца, В. Сухининца, Х. Фаргиевца, кхычарца вIашагIкхетараш.

Кагирхошта боккха интернациональнии патриотически кхетам луш я вежарашка йолча республикашта юкъе латта социалистически яхь, опыт дIа-са эцара цу республикай кагирхой вIашагIкхетараш. Дукха шераш да Назранерча Г. Ахриева цIерагIча «Электроинструмент» завода къонача болхлоша Къулбаседа ХIирийчен промышленни предприятей кагирхошца доттагIал лоаттаду. Ножай-Юрта, Шатой, Гудермесски районий кагирхоша Дагестана, Черсий-Балкхаройчен, Грозне, Воронежа кагирхошца вошал леладу.

Кагирхошта интернациональнии патриотически кхетам балара школа а хинна дIаэйттай студентий-гIишлонхой отрядаш, комсомольски ударни отрядаш. Цар хьалъю гIишлош, новкъостал ду гурахьа культураш чуэцача. Университета, педагогически института, мехкдаьтта института студенташ, педагогически медицински училищей дешархой болх бе Казахстане, Кареле, Тюменски, Омски областашка ихаб, хIаьта кхыча регионашкара студенташ вай республике ихаб. Иштта болх беш царна бовз кхычахьара нах, моттигаш, шер а кIоарг а лу цар интернациональнии патриотически кхетам, вIаши йовз культура, халкъий истори.

Интернационализман доттагIалеи хьокхам а хинна дIаэттар Армене мохк аьга бахача наха доккха зе-зулам даьлча, царна вай мехкарча наха меттел, дерригача дунен тIарча наха а деш дола новкъостал. Царна ахчанца, техникаца, тIадувхачунца, дуачунца новкъостал даь ца Iеш, наха шоай цIий а тийлар цIеноши дохадеш цига лозабаьча наха.

Укх шера июнь бетта «Челябинск — Уфа» яхача машинновкъа катастрофа хилча, цига зе-зулам даьннача наха медикаменташ, барзкъаш, кхыдараш ийца Москвера, Новосибирскера, Пермера, Грознера самолеташ яхар, лораш, кхыбола нах бахар оарцагIа. Катастрофа хиннача поездаца боагIаш хинна нохчийи гIалгIайи цIи яьннача кхалнахаи бераштеи новкъостал деш хилар уж кIалхарбоахаш, шоашта цIеро боагабара, боабара кхерам тIалатташе а. Уж бар Хантыгов Асланбек, Гайсумов Оалхазар, Хамурзиев Мухарбик. Из дар дукхача къамашта юкъера бокъонца дола доттагIал.

Иштта оарцагIбаьлар тайптайпарча къамех бола нах Ножай-Юрта, Ведана, Шатоя, МагIалбика районашка лаьтта текха зе дича а. Зе хиннача наха баха керда моттигаш кийчъеча: наькъаш дехкача, цIенош, школаш, кхыйола зданеш хьалъеча новкъостал де оарцагIбаьлар Грознера, Назранера, Гудермесера, Къулбаседа ХIирийчера, Дагестанера, Черсий-Балкхаройчера, нохчий, гIалгIай, эрсий украинцаш, эрмалой, кхыбараш.

Къамаш вIаши гIулакхаш леладеш хилара культура дIакъоастае йиш йолаш яц социалистически интернационализмах, СССР халкъий доттагIалах, общества интернациональни цхьоагIонах, хIара къам лоархIаш хиларах. Из вIалла а тарлургьяц национализмаца, шовинизмаца, сионизмаца. Политически нравственнии дика гIулакхаш доахкаш хила веза советски общества хIара саг. ХIара къаман, хIара халкъа гIулакхаш лоархIаш, теркалдеш хила веза саг. Уйла цIена хила еза хIара къамаца. Из къаьстта чIоагIа эшаш да хIанз советски общества революционни эргайоаккхача хана. ХIара къаман наха дакъа а лоацаш хьахул советски общество, халкъа боахаме дола дикадараш. Цудухьа хIара къамо а иштта берригача наха а сий ду вай общество уж дикадараш дукхагIа карагIдоалача наьха. Вай доккхал а деш йоаккх авиаце инарал-майора Осканов Суламбика цIи. Эггара тIехйолча класса СУ-27 яха истребитель-перехватчик караерзаьй цо. Из Советий мехка доккхал деш саг ва. Цунна деннад советски меттел Венгерски Республика, Германски Халкъа Республика а совгIаташ. Иштта беза ба советски наьха Iилмахо-языковед, СССР Iилмай Академе метташ Iомадара - довзара Института профессор Дешериев Юназ, Казахски ССР Iилмай член-корреспондент, геолого-минералогически Iилмай доктор Курскиев Iаддарахьман, кхыбараш.

Вахаре хьинаре позицеш хургйолаш кагирхошта кхетам балара дуккхача формаех пайда эц республике. Царех цаI я производственни процессе кагирхой общественни сакхетам кIоаргбалар. ХIаьта цу процессе тIехьтIехьа дукхагIа хул кагирхой. Духхьал нохчехи гIалгIайхи бола кагирхой укх тIеххьарча диъ шера 18 процент дукхагIа хилар. Нохчийи гIалгIайи дукхагIа хул укх тIеххьарча гIишлош еча, машинаш еча, мехкдаьтта химически промышленносте.

КПСС XXVII съезда, XIX Ерригсоюзни партийни конференце, царел тIехьагIа хиннача КПСС Центральни Комитета Пленумий решенеш кхоачашъеш нохч-гIалгIай областной партийни организаце, районни а юххьанцарча а партийни организацеша боккха теркам тIабохийт республика кагирхошта интернациональнии патриотически кхетам балара.

И. ДИДИГОВА,
исторе, экономика, социологе, филологе Нохч-ГIалгIай Iилматохкама института зIамагIйола Iилма сотрудник.

Коммунистех дола дувцараш

Перестройка хьинаре чакхйоаккхаш

«Терек» яхача мебельно-дахчан хIамаш еча производственни объединене фанеровально - заготовительни цеха партийни организаце секретара Касумова Яхита Супьяновнас дувц:

— ХIанз, цIаккха ца хиннача тайпара доккха да коммуниста декхар, хIана аьлча, мехка хулаш йолча перестройкаца, шерра яьржача демократеци гласностаци дувзаденна хула доккхий хувцамаш шийна довза а наха дIадовзийта а деза коммуниста, хIаьта наха чIоагIа лов уж хувцамаш дувцилга. Дийнахи шу хьалха хиннача вIалла тара а яц хIанз тха партийни организаци, гIулакхаш цхьаккха а партийни собрани хIанз оаха яц парте боацача нахах лочкъаяь, царех къайлагIа дувцац цхьаккха а дош.

Масала, дIадахача шера хиннача партийни хоржамашка тха коммунисташа шоай секретаралла хержар со. Тха объединене парткомо аьнна е из райкомаца дагаяьнна харжанзар со цар. Лечкъа санна ду из, хьалхагIа иштта мадарий. Из а я партийни вахарера демократи.

Сона хетачох, партийни организаце коммунистий гIулакх дац производственни дешашца яхилга нийса дац. Тха цехера деррига хIама — наха юкъера гIулакхаш, царна доагIа алапи, вахара хьал а — дувзаденна да производственни толамашца. Уж дика хуле, алапи лакхагIа хул, наьха безам а дикагIа хул, тIаккха царна юкъера гIулакхаш а тоалу. ТIаккха мишта оалалургда коммунистий производственни дешашца гIулакх дац. Нагахьа санна къахьегамхошца бувзабенна, цар дика а во а декъаш беце, сенна эш коммунисташ? Наьха хьашташ, царна дагардар, къувлар довзаш а уйла еш а хила беза, аьнна хет сона коммунисташ. Оаха иштта кхеду тхоай декхар.

— Тха коллектива дика аьттув баьннаб партийни организаце секретаралла Касумова Яхита харжар бахьан долаш, — аьлар цеха начальника Махазаев IумагIа. — Из декхар цунна тха коммунисташа тIадиллача хана денз къаьстта хоалуш я цехерча наха партийни организаци, цо коллектива вахара цкъа лоаца дакъа. Ховш мадарра, тха цех меттел, еррига объединени а тIехьаюсачарех яр шу хьалха я. Ер шу доладелча денз тха цеха коллективо хадданза тIехкхоачашъю производственни план, призови моттигаш йоах. Партийни организаце, цун секретара Касумовас доккха дакъа а лоацаш, хьахулаш да уж толамаш.

Цехерча коммунисташа из шоай секретаралла хержар шоашта из дика йовзандаь, шийна тIадилла гIулакх цIена, ший ханнахьа, дизза кхоачашдеш, производстве массаза а хьалха латташ хьайогIандаь.

Касумова Яхита цу цехе хьахинна болхло я, 1981 шера Грознера № 49 йола юкъера школа йистеяьккхача, из деша яха хьож Грозненски медицински училище. Конкурсах чакхъялац.

Яхита яцар цхьаккханахьа балха а йоацаш, юха а экзаменашка кийчлуш, ше дийшар шаьрдеш паргIата ягIа йиш ярех. Нана енна цIеннанна метта йолаш хьайоагIар из ший нийс шу даьлча денз. Из а йолаш ялх бер дар цар дезале. Шийла цхьа шу вокккхагIволча вешийгара Асламбекагара дIаийкхкхача, вежараштеи йижараштеи юкъе йоккхагIа яр из.

— Кхыдола бераш санна ловза мукъа яцар со, — йоах Яхитас. Массе а хана де цхьаца хIама корадоагIар.

Со укх балха янзар хIанз сай йола професси езаенна. Ца йоалаш ера. Со, цхьабола нах санна балха яц ца алийтар духьа, цхьа лоадам боаццача аттача балха эттачахьа, доагIаш дола алапи теркал ца деча яцар. Цхьа сом совдаьлча а деза дар тха таро йоацача дезала. Цудухьа ера со унхаза балха. Атта болх мичаб оаха бер. ХIама хьалъайе езаш, массаза а тата долаш болх ма бий ер. ХIаьта а бера денз къахьегамга яьннача сона сел хала хетанзар укхазара болх, сиха дIаIемар цунга. Новкъостал дир боккхагIбараша.

Касумова Яхита фанеровально - заготовительни цеха столяр я. Цун бригадира, къахьегама ветерана Шовхалова Кенисас йоах цох, ше цехе балха енача хана денз производстве а нахаца а шийгара тоам боаца хIама ца доалийташ хьайоагIа Яхита. Вай доаккхаш кица да «хургдола хьазилг бIенара доагтIаше а Iах» яхаш, аьлар Кенисас. Из мадарра доагIа цунна. Цо сиха кхетадора шийга аьннар, из дIаздар, нахаца тарлора, гIалат даьнна бехкбаьккхача, эгIазъахацар. Тха Яхита дика йоI я!

Цехе болх бе йодача хана комсомолка яр из. Цо дизза дакъа лоац цеха комсомольски вахара юкъе. ТIехьагIа комсомольцаша шоай секретаралла а хержар из. Объединене подразделеней комсомольски организацешта юкъе дикагIа болх беш яр а хиле дIаотт цеха комсомольски организаци. Касумова объединене комсомольски комитета членалла а хорж.

Из общественни гIулакх деш ше йолча хана цо кхетама болх бу къонача болхлошта юкъе. Из къаьстта лоархIаме а хул царна, хIана аьлча, цехе балха боахкача къонача болхлоех дукхагIа бараш юрташкара балха хьакхувлаш ба.

Комсомольски секретарь йолаш из белгалйоал цехерча коммунисташта, шийна тIадилла гIулакх цIенхаштта а хеташ кхоачашдеш йола сага санна. Цунна тешал ду дукхханеша. Коммунисташа массавар раьза а волаш шоай мугIарашка дIаэц Касумова Яхита.

Касумова гIийртаяц аттагIбола болх лаха. Ше эггара хьалха эттача денз цу балха йолаш хьайоагIа из укх бархI шера. ЦаI мара йоазув дац цун къахьегама книжка тIа. Бакъда, из сецаяц ше Iомаяьча профессе тIа. Эггара хьалха балха говзал Iомае ший таро ма хиллинге, балха йоллаше заочно деша отт из Къулбаседа ХIирий хьун техникуме, из геттара дика дешаш чакх а йоаккх 1987 шера. Бакъда, цу ханага кхачналца а нана енначул тIехьагIа шаьра, кхы гIайгIа-бала ца кхоачаш хьаденадацар цун вахар. 1983 шера кхелхар да. Шоаш бисар Яхитар дезал. Цхьадисар дарий а хац, яхаш дувц цо, тхо кхы а чIоагIа гIа тхоайла кхотаделар. Яхита а цул воккхагIволча Асламбика а хьакъал дIакхаьчар шоайла зIамагIбараш новкъа баха.

ХIанз цар зIамагIвола воша Iумарбик ромонтно-гIишлош еча управлене болх беш воллаше, Грозненски мехкдаьтта институте шоллагIча курсе сайрийна дешаш ва. ХIаьта Асламбека ше политехнически техникум йистеяьккхай, хIанз республикера арахьа ший йишийца Асяйца болх беш а ва. ПаьтIамат Грозне модий барзкъаш тегаш я. Иштта цхьаннахьа болх беш я Сацита а.

Фанеровально - заготовительни цеха партийни организаци дикка йоккха я. Цунна юкъе ва 25 коммунисти парте членалла цхьа кандидати. Цар доккха дакъа лоац цеха производственни толамаш доахача, общественни вахара юкъе, царех дукхабараш производстве хьалха латташ ба. Иштташарех я оператор Идрисова Матуса, Черникова Любовь Георгиевна, Киломатова Сацита, Алиев Темир, Мутаев Хож-Ахьмад, кхыбараш. Масала, Идрисова Матуса халкъа депутатий Грозненски горсовета депутат я. Матусас теркал ца деш дутаргдац цехе нийслу кхоачамбоацараш. Цо къаьстта теркам тIабохийт къахьегамеи бытеи хьалаш тоадара. Иштта я Киломатова Сацита, кхыбараш.

Цеха коммунисташа беш бола политически кхетама болх Касумова Яхитас тIаберзабу мехка ещ йола перестройка, яьржа демократи, гласность, хулаш йола йоккхий событеш, партеи правительстван чура а арахьара а политика болхошта кIоаргга дIайовзийтара.

Ю. ЧАХКИЕВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совете

НГIАССР Министрий Совета аргIанарча заседане халкъа депутатий городскойн скойн районнин Советий исполкомий председателаша, цхьайолча министерствай, производственни объединенейн предприятейн кулгалхоша дакъа а лоацаш йийцар 1989 шера 9 бетта республика экономически социальни дегIаахара итогаш СССР халкъа депутатий съезда установкашка хьежжа халкъа эша товараш дукхагIа а дикагIа а хьадара декхараши.

9 бетта республика социально-экономически дегIаахара итогаш ювцаш белгалдаьккхар республика халкъа долаш дола перестройка производственно - экономически гIулакхаш чоалханен вIашдухьали хилар. Цхьайола моттигаш дика яле а, бIарчча хьаийцача экономикера хьал чIоагтIа низткъала да, хIаьта цхьадолча достамашка вогIа хулаш а да. Продукци яккхара план промышленносте кхоачашъяьяц Заводской, Старопромысловски, Октябрьски, Малгобекски, кхыча районашка. Продукци дIакхачийтара дола договорни декхараш республика нийс районо мара кхоачандаьдац.

Союзни министерствайи НГIАССР Министрий Совета карайолчея промышленни предприятешка договорни дисциплина лохъяьй. Потребителашка III-ча квартале дIа ца кхачийта продукци 17 миллион сомал тIех мах болаш а хилар, е хьалхарча ах шера йоагIачул 15 процент эшашагIа, 32 миллион сомага а кхаьчар.

Промышленни предприятешта тешшаме финансировани елга цIенхаштта чоалхане доакх машиннаькъен автомобильнии транспорто, бувзамо лерттIа болх ца баро.

Бахача наьха хьащташ кхоачашдара, царна гIулакхаш дара декхараш а кхоачашдац министерства, промышленни объединенеша, предприятеша, горрайисполкомаша. Халкъа эша товараш арахецара шера плана декхар ледара кхоачашду цхьайолча предприятеша. Бахача наха маьхах гIулакхаш дара болх чIоагтIа айбе безаш ба, хIана аьлча, республике бахача нахах цхьан сага сих из кIезига бу.

Щенхаштта тIехьаюсаш я республика агропромышленни комплекс, яхаш дийцар заседане. КIезигагIа йоаккх шура, кIезигагIа гулду фуаш, кIезигъеннай цар закупкаш а, ледара да паччахьалкхенна ялат дIалулга а (9 бетта 60,5 эзар тонн мара дIаденнадац е 1988 шера хинначунца дистача 90 процент).

Ийсе а бетта вIалла кхоачамбоацаш дир республика гIишлош еча комплекса балхаш. Кхаь квартале финансироване еррига моттигашка 87 процент мара капиталовложенеш караерзаяьнзар. Керттера фондаш юкъеяхийтара план 75 процент мара кхоачашъянзар. Дукха йисай хьалъянза социально-культурни лоархIаме объекташи нах чубаха цIеноши.

Щенхаштта критика йир заседане «Чечингушстройматериалы» объединенеи цун подразделенештеи, объекташ гIишлон материалашца Iалаш ца ярах, «Чечинггглавснаб» керттерча территориальни управленена — республика промышленни, гIишлош ю, кхыйола организацеш материальни Iалашъеш во болх бар бахьан долаш.

НГIАССР Министрий Совето министерствай, ведомствай, горисполкомий, райисполкомий кулгалхой декхарийла бир йоагтIаш йолча отраслей, объединеней, предприятей, организацей балха итогашка чIоагтIа хьажа, боахамеи финансовии балха тIа дола кхоачамбоацараш дIадоахаргдола, шера план дувцилге йоаццаш кхоачашьергйола гIулакхаш дайта.

ШоллагIча деша хьакъехьа Министрий Совето тIаийцача соцам тIа белгалдоаккх укх пятилетка дIадахача кхаь шера халкъа эша кхачан доаца товараш республике 78,9 миллион сома маьха е 34 процент дукхагIа даь хилар. Укх шера дIабахача бархI бетта 1,5 миллион сом мах бола кхачан доаца товараш хьадир. Бакъда, республике баха нах геттара кIезига Iалашбу халкъа эшача товаращца, бахача наха эшачунга диллача цар боарам кIезига ба, торговле кхоачашъяц заявкаш боарама а ассортимента а хьакъехьа. Укх шера 631 миллион сом боарам бола паччахьалкхен торговли 40 миллион сома маьха товарни ресурсашца Iалашъянзар. Йаьхача хана лелаеш йола дукхха предметаш яц торговле. Торговн организацеша кхоачашъяц трикотажнии тийгачеи хIамашта, кога гIирса ещ йола заявкаш. Бераштa, кагирхошта, боккхийча наха эша социальни дарегIа товараш тоъаш дац. Иштта тоъаш яц бахача нахахьуни гIишлони материалаш, бешамашка дувгIа, цIеноsh, тайп-тайпара пхьегIаш, кхыдола товараш. Эггара цхьалха долча 63 тайпарча товарех республике хьадеш 26 тайпа мара дац.

Халкъа эшача товаращца кхоачамболлаш Iалашъяц рынок производственни кооперативаша а. Цар балха исполкомаша тIахьожам ца лоаттабар бахьан долаш хIама йоаккхаш телха гIулакхаш леладу, граждааний хьашташ кхоачашдац. Иштта моттигаш киннай Ленински, Старопромысловски, Ачхой-Мартановски, кхыча цхьайолча районий кооперативашка.

Мелашха тоаю изделей дикал. Стандарташеи технологически условешеи дIадехараш теркал ца деш дикка дукха продукци арахец.

Союзни карайолча предприятей йоккхийча таронех пайда ца эцаш хилар а белгалдаьккхар заседане.

Республика торговле министерствас, оптови торговле предприятеша, респотребсоюзо де доагIар дац хIанз а, товараш дукхагIа арахецара, цар ассортимент шерьяра, дикал лакхъяра, уж дIа-са нийсдеча гIалаташ ду, договораш маяххара товараш лоаттаделга мадоаггIара хьадехац промышленни предприятешкара. 1989 шера духхьал хьалхарча ялх бетта торгови сете кхаьчадац 5 миллион сома мах бола товараш. Рынко дIадехараша, СССР халкъа депутатий хьалхарча Съездо дIадехараша маяххара яц дукхагIйолча предприятей, министерствай, халкъа депутатий районни Советий исполкомий 1990 шерарча планий проекташ.

Республика Советий исполкомашта, министерствашта, ведомствашта тIадиллад «НГIАССР-е халкъа эша товараш дукхагIа арахецараи сихагIа царех рынок хьалйизаран де дезарех» бола НГIАССР Министрий Совета соцам кхоачаш ца бара бахьаний анализ е, тIехьа ца а тетташ уж кхоачамбоацараш дIадахара гIулакхаш де. Республика 1989 — 1990 шерашка эггара цхьалха долча товаращца Iалашъе езаш хиларах бола НГIАССР Совмина соцам кхоачашбе, укх шера кхы тIа а халкъа эша товараш арахеца. Ведомственни карайолча предприятей къахьегама коллективашца цхьана 1990 шера 800,5 миллион сома маьха халкъа эша товараш арахецара, царца кхачан доаца товараш 458,5 миллион сома маьха а долаш, оттаьча республика паччахьалкхен плана тIарча цифрашка хьажа.

Ялата цхьан фийгах — маькха булка

Новгородерча механика, хIанз пенсионер волча В. И. Иванова 40 шера делянкаш тIа опыташ а еш бакъъяьча баьцовгIаш кхеяра йолча методо цIендаь дIадоаккх химикаташ еттаьга.

Василий Ивановича «хьасаш тIа дIаюв ялата культураш, еррига вегетативни юкъа дIа-юха дахача овлех хьатIадаьннача зIиргашта гувнаш ду, хIаьта В. И. Иванова технологегIа цу хана коача органически удобрени а хий а тохаш, дIа-юха дахача овлех ихы тIа хьахул нерда гувнаш. Иштта цу тайпара обработка а еш хьахул 25-нега кхоачаш гув, массазарча тайпара дIабийнача цхьан фийгах 2—3 гув мара ца хулача метте.

Из хIама тернал а деш ала йиш я, цхьа фийг дIа а бийна хьахиннача хьувкъамах маькха булка хургъяь. Хьасаш тIа ялат дIадер — из Иванова технологех алхха дукха доккха доаца дакъа мара дац. ДIахо новатора йоах, керттерча культурана шура чуйоссача хана мугIарашта юкъе цхьаькха культура дIае мегаргья. Масала, мукха юкъе — рожь, нийна юкъе — иен Гурахьа хьалхагIа дIайийна культура ялата чуэц, лакха юхнаш юхе а юташ. ХIаьта бIаьсти яьлча гурахьа дIадийна хиннача рожа тIа буц дIае мегаргъл (люцерна а ненах эль вина). Август бетта рож ялата хьахха мегаргда, хIаьта хьатIаьнна буци рож хьаихачул тIехьагIа юхе йиса юхнаши оахама кIала яхийта еза, иштта «ахпархьа а беш. Моша буц оахама кIала йохийталга — из да-их минеральни удобренеш яхкара меттел деш дар.

— Лаьтта ше шийна болх беш хила деза, — оал Василий Ивановича.

Новгородца шоллагIа новаци — гурахьа дIадувш дола рожь бIаьсти дIадер. Цо таро хулийт шозза баьца лаьрхIа хьанха, хIаьта хьатIадоагIача шера — ялата лаьрхIа хьувкъам чуэца а.

Новгородчина агропромбашха дIатIа ца ийцачул тIехьагIа Социалистически Къахьегама Турпала, ВАСХНИЛ член - корреспондента В. А. Стародубцев керте хаттача Тульски областерча «Новомосковское» АПО предложени тIаийцар В. И. Иванова. Цига из керте эттар проблемни группана. Василий Ивановичаца договораш дир юртбоахама культураш лелаяра биотехнологи хьаяра Россе, Украина, Белоруссе цхьадолча боахамаша. В. И. Иванова баьцовгIаш кхеяра метод лаьрхIа машинаш юкъе а йоалаеш лелае езаш я. Йолаш я эша техника хьае раьза йола заводаш а. Рационализатора лерхIачох, из ца хилча технологи дIаяха йиш йолаш яц. Цудухьа ухаш ва из заказаш кхоачашдайта гIерташ. Кировограде, масала, заказ даьд цо ше хьадагалаьццача тайпара йола ялат, баьцаш, баьцадаарий культураш дIаювш йола сеялка ергйолаш.

Новатора инициатива вIалла кхоачалуш яц. Баккъда знанеш кхоачам боллаш яц цун. Цудухьа эш цунна специалисташкарз новкъостал. Цудухьа безам бу цун цхьацабовча энтузиастащца а ца деш бIарччача паччахьалкхен масштабера шийна гIо делга деха — хIана аьлча цо леладу гIулакх а ма дий паччахьалкхен гIулакх.

СУРТАШ ТIА: В. И. Иванов. А. ОВЧИННИКОВА сурт.

(ТАСС фотохроника).

Партийни актива дешар

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома марксизма-ленинизма университете партийни вахара хьакъехьара йолча заочни отделене багIарий бархI дийнахьара занятеш хилар. Республика юртарча районашкарча 80-нел совгIа волча саго Iомайир марксистско-ленински философе актуальни проблемаши советски обществa демократизаценикъи. Дика доашхаш Iомадир радикальни экономически реформа кхоачашъяра дешаш а — из хиланза яргйоацаш хиларахи цун юкъарча концепцехи, экономика керттера звено а доал дара перестройка яр дIадолалуш йола пункт а хиларах тарра предприятех, товарно-ахчан гIулакхаш дикагIа хилийтарах дола дешаш. Царел совгIа, занятешка дийцар партийни балха психологически педагогически керттера дешаш а.

ЧIоагIа безаме хийтар дешабагIараштa «Гергача истола гонахьа» вIашагIкхетар. Иштта пхезза вIашагIкхийтта хилар. ВIашагIкхийттача дийцар: «Iалама ресурсех рациональни пайда эцара а бахача наха экологически кхетам балара а дешаш», «Социалистически общества перестройкеи духовни вахари», «Изза йола боахама расчет: проблемаши догдоахари», «Парте къамий политиках КПСС ЦК сентябрьски (1989 ш.) Пленумо» яха а кхыдола а дешаш.

Республика экономика аграрни сектор дегIайоалаяра декхарех, перестройкеи общество кердаяккхареи хьалашка беча идеологически балха проблемаех дийцар КПСС обкома аграрни отдела заведующе В. П. Борискинеи идеологически отдела заведующе Г. Х. Эльмурзаевеи. Финансово-кредитни система лоархIам лакхбара дешаш дувцаш яр НГIАССР финансай министра П. И. Голещихина йийша лекци. ДешабагIараштa лекцеш а йийшар, занятеш а йир республика вузий преподавателашеи Iилманхошеи — С. Е. Изюмскаяс, И. Я. Калинина, М. Ю. Келигова, В. Н. Соколовас, Л. Ф. Тамахинас, Ю. К. Таранухас, кхычар.

В. АХМАТУКАЕВ.

ШОЛЛАГIА МОТТИГ ЯЬККХАЙ

«Чечингавтотранс» территориальни объединенена чуйоагIача автотранспортни предприятеша шерра социалистически яхь йоаржаьяй шийтталагIча пятилетка дийлагIча шера тIаийца декхараш ханал хьалха кхоачашдара тIехьа. Царех дукхагIъяраш шоай таронехи кхоачамехи бизза пайда а ийбеш, толамца лоархIаю царех. Иштта къахьегачарех цаI я Яжук Виктор Григорьевич керте латтача автоколонна-1737 водителий коллектив. Торгови организацешка, юкъарча кхачан предприятешка, кхычахьа дIа-хьа кхухьа мовхьаш шоай ханнахьа дIакхачийтара боккха бектокхам тIалатт предприятерча водителашта. Из кхетадеча цар хьинар кхо ца деш къахьег, бизза пайда ийбу балха ханахи шоашкарча автотранспортахи. Долче, лакха я автоколоннера автотранспорт балха араялара коэффицент а. Уж гIулакхаш дика вIаштIехьдахарал совгIа, водителий къахьегами царна юкъера социалистически яхьи кхетамца вIаштIехьяьккхай укхаза. Цудухьа объединенерча еррига предприятешта юкъе яьржача яхье нийс бетта баьча балха итогех шоллагIа моттиг яьккхай цо.

Ер шу доладелча денз цхьа бутт дIабахийтабац автоколонна водителаша шоаш тIаийца декхараш тIехкхоачаш ца деш. Цудухьа деррига технико-экономически хьокхамий итт бетта задани графикал хьалха кхоачашъяьй цар. Ер шу доладелча денз хIанзлехьа планагIа лаьрхIачул совгIа цар дIахьа дихьад 31800 тонн тайптайпара халкъа боахама мовхьаш. Духхьал нийс бетта паччахьалкхенна пайда бара задани 187 процент кхоачашъяьй предприяте коллективо. ПланагIа лаьрхIачул тIехь 26 эзар сом пайда баьбцо. Цу юкъа предприятерча водителаша кходаьд 27 эзар литр бензин. ХIаьта мовхьаш дIа-хьа кхахьарга дIабода мах лохбарах а кходаьд эзараш сомаш.

Уж толамаш доахача дизза дакъа а лоацаш, предприятерча бригадашта юкъе яьржача яхье укх шера хадданза хьалха латташ хиларца белгалъяьнна я Гура Иван Ивановича кулгалдеча кхоалагIча бригадеи Богдасаров Валерий Армансович керте латтача бархIлагIча бригадеи коллективаш. Цар укх шера 25 октябре рапорт делар, пятилетка хьалхарча диъ шера план кхоачашъярах.

К. БАШИРОВ.

ЯЗДАРХОЧУН ЮБИЛЕЙ

Укх деношка А. П. Чехова цIерагIча республиканска библиотеке хилар гIалгIай вовзаш вола яздархо Ведзижев Ахьмад ваьча дийнахьа денз 70 шу дизара хетаяь сайре. Цига бар творчески болхлой, къахьегама коллективай а общественни организацей а викалаш, студенташ, дешархой.

Лоацца къамаьл а деш сайре хьайийллар Нохч-ГIалгIай АССР яздархой Союза правлене председатела Ш. Арсанукаева. Яздархочун А. Ведзижева вахара а кхолламa а никъ бувцаш доклад йир СССР яздархой Союза члена А. Мальсагова.

Юбиляра ловцаш доахаш къамаьлаш дир Нохч-ГIалгIай книжни издательства керттерча редактора А. Гапаева, «Сердало» газета редакце отдела заведующе Т. Хашагульговас, Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета доцента И. Дахкильгова, Нохч-ГIалгIай исторе, филологе, философе Iилма тохкама институтa секторa заводеующе, филологически Iилмай доктора Х. Туркаева, республика телевиденеи радиовещанеи паччахьалкхен комитета керттерча редактора И. Минтяка, КПСС Назрановски райкома секретара И. Муцольгова, «Лоаман Iуйре» яхача альманаха редактора М. Вышегурова, кхычар.

Яздархочун книжкаш, сборникаш хьахьокхаш йоккха выставка кийчъяьяр библиотека болхлоша.

ХЬАДЕЧОХ ДОГ ЛАЗАШ

Тха дакихара, жа дорстадара иттлагIчеи цхьайтталагIчеи пятилетка планаш диъ шера кхоачашйир Сунженски района -Цеча Эскара цIерагIча колхоза Карнакуев Эльма кулгалдеча жа леладараша. Иштта хьаьнала къахьегарах боагIа мах а баь «За трудовую доблесть» яха медаль елар цу сий долча къахьегамхочоа.

Толаме къахьег цо укх пятилетке а. Масала, укх шера план 3,8 килограмм йолаш, хIара устагIа тIара 4,9 килограмми тха лергар, дулха дIабенна царех хIарабар юкъера лаьрхIача 30 килограмм йолаш хилар, е планал ши килограмм дукхагIа.

Эльмана а цунца цхьана жа леладеш болча кхычарна а иштта овсаре къахьега мишта, малагIча таронаша вIаштIехьдоалийт дувца безам ба.

Ткъаь иттлагIа шу да Эльма жа леладеш вола. Цу юкъа йоккха балха опыт Iоаяьй. ТIахьежача а хов цунна моллагIча устагIа хьал. Цамогаш хилча дарба де, дулх дукхагIа тIаккхетийтара мишта кхаба, мала, мича доажаде дева хов. Из деррига кхетадеш хургболаш Iомабу шийца болх бераш а.

— Масала, кхаш леладечо, — керттерча даькъе бIаьсти, аьхки, гурахьа бу болх, хIаьта оаха хIара мерприяти лоархIаме йолаш — диззача шера тIеравала йиш йоацаш, — дувц Карнукаев Эльмас. — Жа дахкачул тIехьагIа осеменени ю, тIаккха цар Iодаь Iоахарий унахцIена, низ болаш хургдолаш кхоаб, доажаду, дарба ду. Царех моллагIа цхьа гIулакх чакхдоаккхаш мело йича, зIын цхьа чIуг дIаьликхача санна, деррига дох, хьалха даьр а пайда боацаш дов. Цудухьа хьадечох бехктокхам кхетабеш къахьег тхох хIаране.

Новкъостий тешаме бале а, хIаьта цунца цхьана деза ла арендагIа жа леладеш ба цун сесаг — Фатимат, воI — Мохьмад, йоI — Кайпа, Советски Эскаре гIулакх а даь дукха ха йоацаш цIавена воI Ильяс, жа Iула цхьан юкъа тIераваьлча а саготдеш хул Эльма. Цудухьа укх тIеххьарча итт шера салаIа ваха хиннавац из. Соахка отпуске ваха ха хьатIакхаьчача, мах боацаш путевка елча а санаторе салаIа ца водаш, цIагIа висар. Цу тайпара, берригa сакъердам а салаIар а балхаца да цун.

— Жа Iангара доахаш йола юкъ къаьстта хала а бехктокхаме а хул жа леладераштa, — йоах Карнукаева. — Цудухьа из ха хьатIакхачалехьа, цунна ма хулла дикагIа кийчо е гIерт тхо. Доакъарца новкъостал дергхиларгa са ца тувсаш, хIаьта тIехьагIа «сагIа» деха дезаргдоацаш оахош Iалашду цхьа дакъа доакъар. Тхоашта хьалхашка оттадаь декхар дикагIа кхоачашде карагIдоалийт цу гIулакхо.

Цо яххача тайпара да а да из. Масала, укх шера духхьал шоай коллектива низаца 250 тонн йол Iалашъе лаьрхIадар. Жа лерга доахаше а мел йола таро оарцагIъяьккха дагалаьцар кхоачашде болабелар. Ца хьокхаш йитанцар кхыметтел каналий, наькъий йистошкара, хьун оасашкара буц. Кийчъяь йол тIеххьара эзача, дукха хIама ца , эшаш 270 тонн хилар. Цул совгIа арендагIа доакъар Iалашдеча бригада механизатораша, хьалхха баьча бартага хьежжа, 260 тонн гаргга силос еллар кошара юххе. Цу дезало леладу жа Iангарадахара кийчдаь доакъар эшачул а дукхагIа да хIанз. Шортта дале а пайда боацаш доадац. Хадданза йоакхо ю хьайбай продукци яккхарга дIадодар лохдара. Масала, Iалашдаьча доакъара кхом бе гIерташ, цкъаза лоа диллалца доажаду жа. Лех дукхагIа буц йола даьгIенаш.

— Хьун оасашка, каналий йистошка хул из цу хана дукхагIа. Уж санна цхьа йола моттигаш белгал а яьхе аьхки кулг ца тохаш ют оаха, — дувц Карнукаев Эльма. — Цхьабакъда, ца ховш хилча, зе мара пайда бергбац цу хана жа доажадарах. Масала, йиш яц баьца тIа тхир йис уллача хана уж арадаха. ХIана аьлча, иштта йола буц йнача пехкашта лазар кхийтта цамогаш хила мег жа. Лоацца аьлча, моллагIа болх чакхбоаккхаш мело е, мекъа хила йиш яц. Хьайбай продукци дукхагIа яккха, цунца дIадодар лохде арендагIа болх вIаштIехьбаккхаро декхарийла ду тхо. Цу хьисапе къахьега доладелча денз тхоай кхелла дай тхоаш долга кхетаду оаха дизза.

Соахка баь 850 гаргга цIенжий ба Эльма хIана лелабеш. ХIаьта хIанззе декхар тIанийцад хIара устагIа тIара укх шера хинначул ах килограмм дукхагIа тха а лоргаш из, хIаьта дулх паччахьалкхенна дIадалара карарча пятилетка план тIадоагIача шера цхьоалагIа май хьатIакхоачаш кхоачашъе.

— ДукхагIдар моттийта деш хиннача хана санна, кхоачашдулургдоацилга хьалхxе ховшше а доацаш, тхоай таронаш а лаьрхIа чакхдаккха низ дIакхоачаргболга ховш тIанийцад оаха социалистически декхар, — йоах Эльма. — Оаха дег тIара къоабалдеш нийса гIулакхаш да тIеххьарча хана КПСС ЦК-ас, СССР Лакхехьарча Совето, цун Председатела, парте ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева чакхдоахараш. Ла йиш яц иждивенчески уйлаш йола, кхычар хьакъ дуаш баха безам бола нах. Цхьабакъда, къахьегама тIера болча, толамаш доахаш болх бе гIертача наха низ дIакхоача новкъостал де деза, морально а, материально а уж белгалбоахаш, цар къахьегама а быта а хьалаш вIаштIехьдахара хадданза йоакхо еш хила деза.

Халахете а, иштта из наггахьа мар деш дац хIанзарчоа цу боахаме. Колхоза правлени йолча Орджоникидзевская станицера, нах бахача кхыча юрташкара гаьнна юстара Сунженски дукъа тIа я Эльма, ший новкъостащца жа леладу моттиг. Цудухьа цIагIа эша хIама эцара аха ха а хилац цар, хьабе хадданза болх болаш. Иштта из доллаше а эшачунца уж Iалашбара хIанзарчоа кIезига йоакхо ю колхоза правлене. Автолавка эггара дукхагIа, шера цкъа мара хилац цига. Из еча пу чура хьаэца пайдана хIама а хилац.

Ткъаь ялхайтта шу хьалха хьалдаь тиша да Карнукаев ший дезалца чуваха цIа, аьлча а горинг. Шоай чотах хIара шера тоаду из цар. Хадданза из болх баь барггбий уж? ГIишлон материалашца гIо доре а дацар хIама. Из а дац.

Шерагара шу ме доал тIакхет колхозе леладу жа. ХIаьта уж доажадеш йола даьгIенаш цаIаш я. Наха шоай долахьара доахан леладеш, цар баргаш тIадийтта хIалакьяь а я уж. Цунца цхьана, цига кхы тIа буц дIайийна, е из дикагIа дегIайоагIаргйолаш минеральни удобренеш тайса даьгIенаш тоаяра хIанзалца даь хIама дац.

М. ХАМАТХАНОВ.